

ЯК НАРОДЖУЮТЬСЯ НАЗВИ

Дарія Біда

Гарячий пес

Бейонсе?

Планета Земля

НАЗВИ, ЯКІ ДИВУЮТЬ

Чорний ящик

Чи знаєте ви, що слово „помідор” у перекладі означає „золоте яблуко”, „одеколон” – „кельнська вода”, а „чорний ящик” насправді оранжевого кольору? Розгадування походження назв – це справжня детективна історія! Ну ось, наприклад, чому Hot dog – це „гаряча собака”?

Виявляється, все без потаємного дна. Все саме так, ніяких жартів: сосиски спочатку виготовляли з м'яса собак! Звідси і назва – гаряча собача сосиска в булці. Є ще одна версія, не така моторошна. Якийсь німець привіз до Америки цю страву і назвав її „гарячий дачхаунд”, тому що довга сосиска здавалася йому схожою на таксу. Американці, які люблять скорочені назви, замінили цей термін на своє рідне „dog”.

Дивних назв навколо чимало, і не лише серед звичних речей. Учені, які придумують назви новим видам тварин та рослин, теж можуть здивувати. Ось, наприклад, Брайан Ліссард назвав сліпня ім'ям R&B-дів: крупне черевце мухи, вкрите золотими ворсинками, нагадало йому обриси Бейонсе. До того ж сліпня відкрили у 1981 році – у рік народження знаменитості. Я радий, що мені вдалося одночасно віддати шану співачці і взяти участь у класифікації тварин, – розповідав Лессард. І додав, що сліпні не лише шкідники, адже вони запилюють рослини.

МУХУ НАЗВАЛИ SCAPTIA BEYONCEAE

Цей не єдиний випадок, коли тварин називають іменем світових кумирів, не поодинокий. Британські учені назвали давнього омара на честь Джонні Деппа. Ці тварини населяли планету 500 млн. років тому. Ученим здалося, що клешні морської тварини схожі на ножиці, які були замість рук у персонажів Джонні Деппа Едварда в фільмі „Едвард руки-ножиці”. Відтепер давню скам'яніліть називатимуть Kooteninchela deppi („chela” у перекладі з латині „ножиці”, „клещи”).

А жабу Хіла Стінгі назвали на честь британського рок-музиканта Стінга, а павука назвали Пашігната Заппа на честь американського гітариста Франка Заппі. Цікаво, чи вони це вважають за честь?

Креатив американців межує з підлабузництвом. Рептилію, яка вимерла, вони назвали на честь президента Обама – обамодон. Ця ящірка жила у часи динозаврів. Розмір її приблизно 30 см, вона мала тонкі гострі зуби, щоб полквати на комах і їсти рослини. Ці тварини, як і динозаври, вимерли внаслідок зіткнення Землі з астероїдом. На честь Обама названа і прісноводна риба з родини Окуневих (Etheostoma obama), і лишайник (Caloplaca obamae), ендеміки США.

британські учені назвали давнього омара на честь Джонні Деппа.

жаба Хіла Стінгі

4 серпня, в день народження Обама, мешканці одного з карибських островів подарували президентові США гору заввишки 396 метрів. Біля підніжжя гори вони встановлено кам'яний монумент з написом „Гора Обама, названа так на честь історичних виборів 4 листопада 2008 року, на яких Барак Хуссейн Обама став першим чорношкірим президентом США. На знак вдячності, захоплення і надії”. Це найвища гора острову Антигуа, одного з двох островів карибських держав Антигуа і Барбуда, які є популярним місцем активного відпочинку. Офіційної реакції Білого дому на таке у ЗМІ ми не знайшли 😊

риба з родини Окуневих (Etheostoma obama)

лишайник (Caloplaca obamae)

павук Пашігната Заппа

гора "Обама"

обамодон

ЦЕГЛИНКИ СВІТОБУДОВИ

Наукових термінів дуже багато, всі вони цікаві і заслуговують на спеціальне дослідження. Однак є серед них три, які позначають цеглинки світобудови, з яких складається все в навколишньому світі. Розшифрувати їхнє значення допоможе знання латині і грецької мов.

Давня мудрість проголошувала: "Так само, як слова складаються з окремих букв, тіла складаються з елементів". Промовляючи слово елемент (лат. *elementum*) відчуйте смак аристократизму: ним послуговувалися ще античні автори Цицерон, Овідій, Горацій. Цей термін вживали тоді, коли йшлося про частину чогось (слова, освіти, тіла). І суть його не змінилася до нині. Найімовірніше походження цього слова – за назвою ряду приголосних латинського алфавіту: l, m, n, t („el” – „em” – „en” – „turn”).

Часто вживане у природознавстві слово атом (від дав.-гр. *ἄτομος* – неподільний) – частинка речовини мікроскопічних розмірів і маси, найменша частина хімічного елемента, яка є носієм його властивостей. Анатомія слова проста: заперечна частка "а" і корінь "томе" розрізання (розсікання). Такий же корінь у слів „мікрометр” – пристрій для тонких зрізів тваринних і рослинних тканин під мікроскопом; анатомія (буквально – "знову ріжу"); дихотомія – поділ цілого на дві частини.

Атом впродовж тисячоліть відповідав семантиці слова. Але в першій половині XIX століття німецький хімік Юстус Лібіх висловив думку про подільність атома. Сьогодні кожен старшокласник знає про те, що атом має складну будову, але назва залишилася і нагадує нам про безконечність пізнання.

Слово „молекула” походить від латинського *moles* – важкість, глиба, громада, масивна структура з додаванням зменшувального суфікса *-cula*. На сучасній італійській монетці вартістю два центи зображений шпиль „Mole Antonelliana” („Антонелієва вежа”) – найвищої споруди в Італії (167,5 м), символу Турину. А зменшувальний латинський суфікс можна знайти в словах „везикула” (маленький міхур в тілі тварини), „пелікула” („маленька шкірка”, оболонка одноклітинних організмів), „хутикула” (тонка зовнішня плівка у рослин), „туберкула” (маленький вузлик в тканинах, звідси – туберкульоз), „корпускула” (дослівно „маленьке тіло”, саме так колись називали молекулу).

ЗА МІСЦЕ У КЛІТИНЦІ!

Походження назв хімічних елементів заслуговує на окреме дослідження. Деякі з них названі за кольором мінералів, назви інших пов'язані з їхніми властивостями, є такі, що склали справжню галерею слави науковців. Першим елементом, названим на честь ученого був гадоліній, названий на честь фінського хіміка і мінералога Юхана Гадоліна, а згодом у таблиці з'явилися самарій, лоуренсій, сиборгій, борій, фермій, ейнштейній, теж названі на честь учених.

Інколи між назвами навіть розгорталася "боротьба за місце у клітинці". Штучно синтезований радіоактивний елемент за номером 104 Резерфордій (лат. *Rutherfordium*, Rf) до 1997 року в СРСР і Росії називали Курчаєвтовієм (Ku). Цей елемент ніде не можна використати і про нього мало що відомо, оскільки він ніколи не потрапляв у руки дослідників у макроскопічних кількостях. Резерфордій – перший трансурановий елемент, його передбачені властивості близькі до гафнію.

У 1944 році американські фізики бомбардували плутоній ядрами гелію і отримали новий елемент. Його назвали на честь подружжя Марії і П'єра Кюрі. Це єдиний елемент у таблиці, названий відразу на честь двох учених. Увіковічений і сам її творець – Дмитро Менделєєв.

Майже детективна історія трапилася з елементом № 102. Вперше про його відкриття оголосила міжнародна група вчених в 1957 році і запропонувала назвати його на честь Альфреда Нобеля. Згодом виявилось, що їхні результати були помилковими. Перші надійні результати щодо елемента 102 отримала група групою Г.Н. Фльорова (СРСР) у 1966 році. Вчені запропонували перейменувати елемент на честь французького фізика Фредеріка Жоліо-Кюрі і назвати жоліотієм (Jl). Була й інша пропозиція – фльоровій – на честь Фльорова. Доки учені сперечалися, впродовж десятиліть символ нобелія у таблиці Менделєєва зображали в дужках. З часом елемент звільнили від дужок і дали законну прописку у клітинці № 102.

Інколи назви нових елементів з'являлися під впливом астрономічних відкриттів: у 1781 році Вільям Гершель відкрив з допомогою власноруч сконструйованого телескопу нову планету Уран, а німецький вчений Мартін Клапрот у 1789 році називає на честь цієї планети новий хімічний елемент. Нептуній і плутоній, які посіли у таблиці Менделєєва наступні клітинки після урану, називають трансурановими елементами.

Назви деяких елементів можна знайти і в таблиці Менделєєва, і на карті. До найвідоміших елементів-топонімів належать: європій, америцій, каліфорній, галій, францій, германій, полоній, скандій, стронцій.

НЕРОЗГДАНІ ЗАГАДКИ

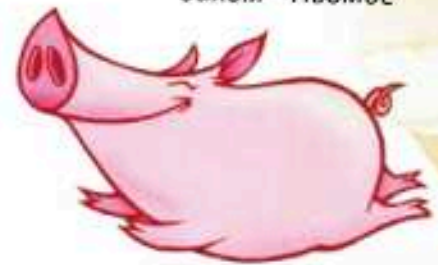
Походження деяких термінів досі не з'ясоване. Якщо немає однієї надійної версії – з'являється багато "різних".

Що вам нагадує на слух термін "свинець"? Запевняю, нічого спільного зі свинею. Дивно, але у багатьох слов'янських мовах (болгарській, сербохорватській, чеській, польській) свинець називають оловом. Тому у перекладах людей, далеких від науки, з'являються нереальні технічні об'єкти на зразок "олов'яні акумулятори".

Англійська назва свинцю lead і голландська lood співзвучні з нашим „лудити“. І знову – не вгадаєш суті, адже лудять не отруйним свинцем, а оловом. Від латинського plumbum (теж не зрозумілого походження) утворилося англійське слово plumber – водопровідник (труби колись чеканили м'яким свинцем) і назва венеційської тюрми з свинцевим дахом – П'омбе. А ось морозиво тут ні до чого: пломбір походить від назви французького курортного містечка Пломб'єр.

тюрма з свинцевим дахом – П'омбе

французьке курортне містечко Пломб'єр

Учені-квіти. І всі-чоловіки!

	Фуксія (лат. <i>Fuchsia</i>) Ягоди їстівні, на смак схожі на персик. Використовують для конфітури, лікерів, пирогів.	Леонарт фон Фукс Німецький ботанік і лікар, один з „батьків“ сучасної ботаніки. Його ім'ям названий астероїд Фукс (9638).
	Лобелія (лат. <i>Lobelia</i>) Росте і на землі, і у воді. Рослина дала назву астероїду Лобелія (1066).	Маттіас де Л'Обель Фламандський ботанік, запропонував свою класифікацію рослин.
	Магнолія (лат. <i>Magnolia</i>) Є гіпотеза, що всі рослини на Землі походять від родини Магнолієвих.	П'єр Маньоль Французький Ботанік, вперше запровадив категорію „родина“ для класифікації рослин.
	Маттіола (лат. <i>Matthiola</i>) Аромат квітки підсилюється до вечора. Тому її називають нічною фіалкою.	П'єтро Маттіола Італійський ботанік, досліджував флору Альп.
	Жимолость (лат. <i>Lonicera</i>) Є сорти з їстівними і отруйними ягодами. Останні називають „вовчими“.	Авам Лоніцер Німецький ботанік, описав процес дистиляції.
	Циннія (лат. <i>Zinnia</i>) Не має синього або блакитного пігменту, лише бузково-рожевий.	Йоганн Готфрід Цинн Німецький лікар і ботанік, дав повний опис анатомії ока людини.
	Жоржина (лат. <i>Dahlia</i> , рос. – георгин) Ацтеки використовували її бульбокорені в їжу. Національна квітка Мексики.	Георг Йоганн Гомліб Німецький медик і хімік, натураліст, етнограф, мандрівник. Склавав детальну карту Байкалу, висловив гіпотезу про тектонічне походження озера.